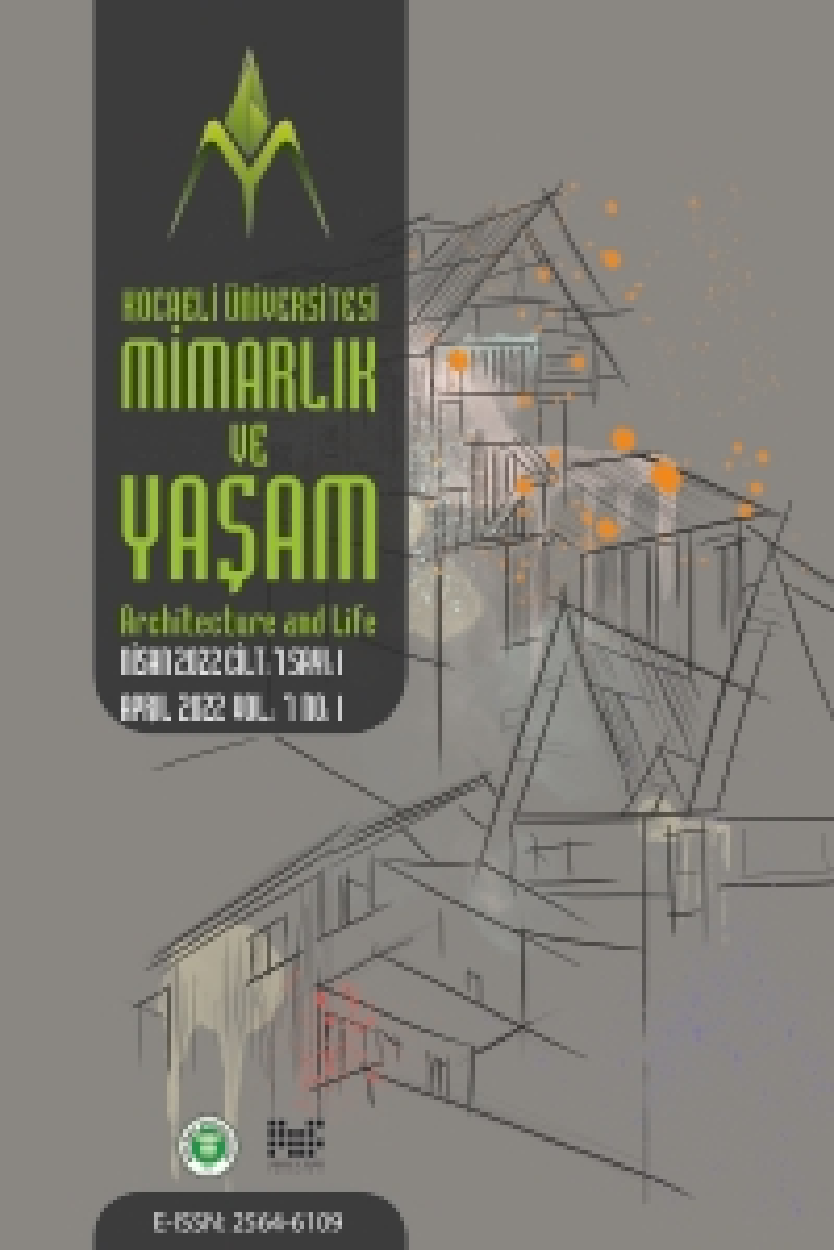

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ

MİMARLIK VE YAŞAM

Architecture and Life

ISSN 2022 CİLT 7 SAYI 1

APRIL 2022 VOL. 7 NO. 1

E-ISSN: 2564-6109

Mimarlık ve Yaşam Dergisi
Journal of Architecture and Life
7(1), 2022, (409-431)
ISSN: 2564-6109
DOI: 10.26835/my.1045499

Araştırma Makalesi

Kamusal Mekan Tasarımında Bir Yöntem Olarak Dürtü Teorisi: Pandemi Koşullarına Yönelik Mekansal Çözümler

Ayşe BARUTÇU[1]*, Sebla ARIN ENSARİOĞLU[1]

Öz

Covid-19 pandemi süreci uygulanan zorunlu izolasyonlar nedeni ile gündelik yaşantı askıya alınmış; dolayısıyla kamusal mekan ile ilişki, mekana dair algı ve sonuç olarak mekan içindeki davranış biçimleri bu süreçte etkilenmiştir. Bu bağlamda kamusal mekanın sağlık açısından daha nitelikli olarak ele alınması ve toplumun da bu açıdan yönlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Özellikle çevresel etkiler ile davranış biçimlerini pozitif olarak etkilemeyi, bunu "dürtüler" aracılığı ile seçme özgürlüğü sunarak ve bir şeyi dikte etmenin önüne geçerek sağlamayı amaçlayan "seçim mimarisi"nin farklı disiplinlerdeki uygulama örnekleri günümüzde yeni tartışma konularından biridir. Bu çalışma sağlıklı kentlerin tasarımında kullanıcının katılımını sağlamak adına "seçim mimarisi" ve "dürtü"nün kentsel tasarım ve mimarlık alanındaki uygulamalarda bir yöntem olarak kullanılması potansiyelini irdelemektedir. Bu kapsamda konuya ilişkin literatür araştırması yapılmış ve seçilen örnekler analiz edilerek somut tasarım çözümleri incelenmiştir. Sonuç olarak mekansal dürtmenin uyarma, hatırlatma, sosyal yaşantıdaki normlara dikkat çekerek teşvik etme, kamusal yaşamda daha pozitif alışkanlıklar kazandırarak davranışı etkileyebilme gücünün salgın sürecinde ve sonrasında sağlıklı yaşam çevreleri oluşturma adına önemli bir potansiyel taşıdığı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 pandemisi, Kamusal mekan algısı, Seçim mimarisi, Dürtü teorisi

Nudge Theory as a Method in Public Space Design: Examples of Pandemic Architecture

Abstract

Everyday life has been suspended due to the mandatory isolation during the Covid-19 pandemic process; therefore, the relationship with the public space, the perception of the space and as a result, the behavior patterns in the space were affected in this process.. In this context, it has emerged that the public space should be considered more qualified in terms of health and the society should be directed in this respect. Application examples of "choice architecture" in different disciplines, which aims to positively affect environmental effects and behavior patterns, offering freedom of choice through "nudges" and avoiding dictating something, is one of the new topics of discussion today. This study examines the potential of using "choice architecture" and "nudge" as a method in urban design and architectural practices to ensure user participation in the design of healthy cities. In this context, a literature research on this subject is conducted and various design solutions are examined by analyzing the selected examples. As a result, it has been evaluated that the power of spatial nudging to stimulate, remind, encourage by drawing attention to the norms in social life, and influence behavior by gaining more

[1] Bursa Uludağ Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Bursa
Bu çalışma Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık programında Dr.Öğr.Üyesi Sebla Arın Ensarioğlu danışmanlığında yürütülmekte olan yüksek lisans tezi kapsamındaki çalışmalardan yola çıkılarak oluşturulmuştur.
* İlgili yazar/Corresponding author: ayseebrtcu@gmail.com
Gönderim Tarihi / Received Date: 25.12.2021
Kabul Tarihi / Accepted Date: 29.04.2022

positive habits in public life, has an important potential for creating healthy living environments during and after the epidemic.

Keywords: Covid-19 pandemic, Perception of public space, Choice architecture, Nudge theory

1. Giriş

Küresel salgın, sağlıklı yaşam ve mekan ilişkisinin doğru kurulmasının önemini ortaya koyarak gündelik yaşamı doğrudan etkilemiştir. Salgının yayılma hızının azaltılması için bir dizi önlem alınmış, sokağa çıkma yasakları, dış mekan kullanımlarının kısıtlanması ve sosyal mesafe kuralları bu bağlamda büyük rol oynamıştır. Mekan kullanımının şeklinin değişmesi; mekanla olan ilişki, iletişim ve etkileşimi, aynı zamanda davranış ve sosyalleşme şekillerini de etkilemiştir.

Kamusal mekan, ancak içinde yaşayan ve onu deneyimleyen kişilerin davranışları aracılığı ile var olmaktadır. Bu bağlamda mekan, mekanın algısı ve deneyimi, deneyimlere bağlı alışkanlıklar ve eylemler önem kazanmaktadır. Covid-19 sürecinde mekana dair algılar ve buna dair davranışların değişmesiyle birlikte özellikle ortak kullanım alanlarının etkileşim kurulamayan, yalnızca insanların birbirlerine dokunmadan geçip gittikleri mekanlar haline dönüşüp dönüşmeyeceği, bu davranışları oluşturan, denetleyen ya da yönlendiren durumların neler olacağı tartışmaya açılmıştır (Duygun Gürkıvrak, 2021, s.84; Koca ve Tutal, 2021, s.375).

Lefebvre (1991, s.73)'nin "The Production of Space" başlıklı çalışmasında belirttiği gibi mekan kendi içinde bir şey değildir; toplumsal bağlam ve üretim süreçleri ile birlikte, ilişkiler ve biçimler bütünüdür. Toplumlar, ürettikleri mekanlarda maddileşirken kendilerini üretmektedir. Bir yandan insan bedeni ve somut pratiklerini içerecek şekilde bireyseldir, diğer yandan toplumsal pratiği kucaklamaktadır. Tarih boyunca bu bireysel ve toplumsal pratiklerin davranış psikolojilerinin üst üste konarak, kentsel mekan algısının yönetilebildiği gözlemlenmiştir. Özellikle görsel iletişim ve inşai faaliyetler gibi insan yaşamına temas eden birçok alan, algı yönetimi aracılığı ile davranış psikolojilerini etkilemekte ve bu yöntem ile psikolojik süreçleri yönlendirme gücüne sahip olunabilmektedir (Duygun Gürkıvrak, 2021, s.84,85). Literatürdeki güncel araştırmalarla "dürtü"lerin seçim mimarisi aracılığı ile toplumsal davranış biçimlerini zorunlu olmadan yönlendirebileceği, "pozitif" kent deneyimlerine insanları teşvik edebileceği tespit edilmiştir. Covid-19 pandemi sürecinde ise davranışların "dürtü"lerine odaklanarak negatif etkilerin ilerleyişini önlemek açısından, özellikle ortak kullanım alanlarında yeni toplumsal davranış yapısı oluşturmanın bu anlamda önem kazanacağı öngörülebilir.

2. Yöntem

Çalışma kapsamında, ilk defa Thaler ve Sunstein (2008)'nın ortaya attığı "dürtü teorisi" çerçevesinde, insan davranışlarının belirlenmesinde dürtüsel tepkilerin nasıl tasarım girdisi olarak kullanılabileceği tartışılacaktır. Teorik alt yapı olarak algıyı şekillendiren eğilimlere odaklanıldığından dolayı mekan, algı ve dürtü kavramları arasındaki ilişkiler incelenecektir. "Dürtü teorisi" ve "seçim mimarisi" kuramlarının psikolojiden davranışsal ekonomiye çıkış noktaları ele alınacak; yine literatürde ortaya koyulan "seçim mimarisi araçları", bu iki kuramın bir mekansal tasarım müdahalesi olma potansiyeli bakımından beş başlık altında ele alınacaktır. Ardından "seçim mimarisi" yönteminin mimari ve kentsel tasarımdaki uygulama örnekleri değerlendirilecektir.

Devamında tarihteki salgınların, yapılı çevre tasarımlarında ön ayak olduğu yeni açılımlar tartışılacak; Covid-19 pandemisinin ise bu bağlamda kamusal mekan üzerindeki etkileri ortaya konacaktır. Çalışmanın ana tartışma odağı olarak "seçim mimarisi" ele alınacak, salgın süreci ile birlikte insanların önyargı ve alışkanlıklarının değişmesiyle yeniden kurgulanmaya çalışılan kamusal mekanda kullanıcıların davranış ve algılarını etkilemeye yönelik "dürtü teorisi"nin yeri ve önemi irdelenecektir. Makale kapsamında belirlenen pandemi koşullarına yönelik mekansal çözümler, "dürtü teorisi" kuramı bağlamında incelenecektir. Pandemi koşullarına yönelik mekan tasarımı, kamusal ve çok sayıda kullanıcının güvenliğini önceleyecek, ancak mekansal nitelik anlamında da optimum tasarım çözümleri ortaya koyacak bir yaklaşımı işaret etmektedir. Bu kapsamda seçilen mekansal tasarım örnekleri seçim mimarisi araçları üzerinden analiz edilecek ve bu örneklerin içerdiği dürtü elemanları ve etkilediği dürtüsel davranışlar şematize edilecektir.

Sonuç olarak toplumsal davranışı zorunlu olmadan yönlendirme kavramları olarak karşımıza çıkan seçim mimarisi ve dürtülerin, kamusal mekan tasarımı bağlamında "sağlıklı yaşam" alanları üretme potansiyelleri incelenecek, "seçim mimarisi" kuramının kamusal alanın biçimlenişinde kullanıcının dürtülerini nasıl kullanabileceği araştırılacaktır.

3. Mekan Tasarımında Bir Yöntem Olarak Dürtü Teorisi ve Seçim Mimarisi

Davranışsal ekonomi, genellikle kısıtlayıcı politikalarla ilişkilendirilen direnç ve tepkiye yol açmadan daha optimal davranışı teşvik etmenin bir yolunu sunmaktadır (Just ve Wansink 2009). Bu bakış açısından esinlenerek ekonomiden psikolojiye yönelen davranışçı iktisatçıların çalışmalarından ortaya çıkan "seçim mimarisi" ve "dürtü teorisi" kuramı, son yıllarda mimarlık ve kentsel planlama alanlarında da tartışılmaya başlanmıştır (Abastante ve diğerleri 2018; Almaas, 2013; Boyd, 2020; Duygun Gürkıvrak, 2021; Garland ve diğerleri 2018; Mehaffy, 2018; Miller ve Cushing, 2020). Bu bağlamda aşağıdaki bölümde mekansal algılamada "dürtü"nün yeri irdelenecek, bu iki kuramın çıkış noktası ele alınarak bir tasarım müdahalesi olma potansiyeli tartışılacak, "dürtü"lerin kamusal mekan algısını şekillendirme biçimi örnekler üzerinden yorumlanacaktır.

3.1. Mekansal Algıda "Dürtme"nin Yeri

Freud (2002, s.110,111,341)'a göre dürtü (içgüdü), zihnin ve bedenin sınırında duran, dış dünyadan değil bedenden gelen ve akla uygulanan bir uyarandır. Freud zihni üç seviye ile tanımlamaktadır. Bunlar; şu anda dikkatin odak noktasını oluşturan "bilinç", bellekten geri alınabilen her şeyden oluşan "önbilinç", çoğu davranışın gerçek nedeni olan süreçleri içeren "bilinçaltı" bölgelerdir. Bilinçaltı zihin, önbilinç tarafından yönlendirilen, ilkel istek ve "dürtü"lerin bir nevi deposudur ve insanların davranışlarını büyük ölçüde yönlendirmektedir. Bu bağlamda tüm insan davranışlarının bir anlamı bulunmaktadır (Köybaşı, 2020, s.188,189; McLeod, 2018; Ünal, 2020). Mead (1938, s.7,199) dürtülerin, deneyimleyen tarafından yaşamsal faaliyetlerin sürdürülebilmesine yönelik bir eylemi başlatmaya iten hareketler olduğunu ifade etmektedir. Freud'un aksine dış dünyadan gelen uyaranları da işin içine katan Mead'e göre dürtü, içsel ve dışsal olmak üzere iki boyuta sahiptir; kişinin ani ve hızlı hareketleri dürtünün içsel yönünü, öteki deneyimleyen kişinin belirli bir tutumunu harekete geçirmeyi amaçlamak ise dışsal yönünü ifade etmektedir. Geçmiş deneyimlerden dolayı hafızada oluşan kodlar, eylemin ilk aşamasını bir ön algıya dönüştürmektedir. Bundan dolayı insan davranışlarında dürtüyü birincil, algıyı ise ikincil olarak ele almaktadır (Kınağ, 2018, s.369,370). Norberg-Schulz (1968, s.27-40) algıyı, bedenin duyuları ile topladığı bilgileri, bilinçte ve bellekte

işlenerek anlam kazandırma kabiliyeti olarak tanımlamaktadır. Bu durum kişiye özgü, duyusal ve ansal olarak yaşanmaktadır. Zaman içerisinde oluşan deneyimlerin zihne yerleşmesi, zihinsel bir analiz sonucu bu verilerin toplanıp-anlamlandırılıp-organize edilmesiyle gerçekleşmektedir. Diğer taraftan ise algı kişiye özgü olmasına rağmen *"çevresel etkenlerin tetikleyici rolü ve ortak imgelerin varlığı ortak algıya dönüşerek bireysel algılamayı etkilemektedir"* (Duygun Gürkıvrak, 2021, s.86).

Bedenin içinde bulunduğu mekan ile duyuları aracılığıyla sürekli etkileşimi sonucu edinilen deneyimler yoluyla mekansal bir algılama gerçekleşmektedir. Merleau-Ponty (1996, s.36), mekanın niteliği, ışık renk, derinlik gibi farklı özelliklerin insan bedeninin algıladığı kadarıyla var olduklarını, bedende uyandırdıkları etkileşimden dolayı anlam kazandıklarını ifade etmektedir. Algılanan bu özellikler "bedenin hareketi" ile bir araya geldiğinde mekan, deneyimi farklı biçimlerde yönlendirebilmekte, *"ilişkilerin örgütlenme biçimleri mekânın sınırlarını algısal olarak belirleyebilmektedir"* (Gehl, 1987'den alıntı Duygun Gürkıvrak, 2021, s.87). Pallasmaa (2011, s.78,79), bu anlamda bedensel varoluş ile bakılan, dokunulan, dinlenen bedenin merkezi etrafında örgütlenip eklemlenen mekanın fiziksel olmaktan öte yaşanan mekan olduğunu ifade etmektedir ve bu mekan, davranışları ve hareketleri başlatıp yönetip, aynı zamanda örgütlemektedir. Bu nedenle gerçek bir mimarlık deneyimi, bir eylemi gerektirmektedir. Bu sayede insan çevresiyle sürekli etkileşim içinde olmaktadır.

Bu bağlamda kullanıcı-mekan ilişkisi, algıların kaynağı olan beden üzerine temellenmekte, bedenin algısı ve hareketi ile anlaşılır kılınmaktadır (Adıgüzel Özbek, 2016, s.20). Mekanı hissederek anlamlandıran bedenin psikolojik tepkimesini oluşturan ilk durum ise "dürtü"dür. Söz konusu dürtünün yol açtığı mekânsal algı ise, bedenin mekan içindeki eylemlerini şekillendirmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında bağlam, alışkanlıklar ve habitatın insanların bireysel-kollektif algılama, eylemde bulunma ve seçim yapma şekli üzerinde etkili olduğu ileri sürülebilir.

3.2. Potansiyel Tasarım Müdahaleleri Olarak "Dürtü Teorisi ve Seçim Mimarisi"

Standart ekonomik modellerin öngöremediği tüketici davranışlarını açıklayamayan ekonomistler, yeni model arayışları için giderek psikolojiye yönelmişlerdir (Sent, 2004, s.735). Bu alanda, insanların seçim yapmak için genellikle sınırlı bilgiyi kullanması gerektiği ve rasyonel olarak kabul edilebilecek kararları verme yeteneklerinin de benzer şekilde sınırlı olduğu gözlemlenmiştir (Mehaffy, 2018, s.115). Bunun anlamı insan bilişinin sınırlarının seçimleri çarpıtabileceğidir. Simon (1956, s.129,130) bu fenomeni "sınırlı rasyonellik" olarak adlandırmaktadır ve ona göre bu sınırlar, deneyim psikolojisinde ve bu deneyimin gerçekleştiği çevrenin yapısında kolayca gözlemlenebilmektedir. Psikologlar Kahneman ve Tversky (1979, s.263) de 70'lerden beri insanların gerçekte ne kadar irrasyonel olduklarına dair öncü çalışmalarda bulunmuşlardır. Teorilerine göre insanların dünyayı algılama şekli önyargılıdır ve alınan kararları rasyonel olmaktan çıkaran pek çok etken bulunmaktadır. Bu anlayışlar ile birlikte araştırmacılar, davranış psikolojisi ve deneysel iktisat alanlarındaki kanıtlara dayanarak, insanların karar verme süreçlerinin bilişsel özellikleri üzerinde uygulamalı bir duruş sergilemeye başladıklarında Richard Thaler, "seçim mimarisi" ve "dürtme teorisi" kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Bu çalışması ile 2017'de ekonomi dalında Nobel Ödülünü kazanmıştır (Abastante ve diğerleri, 2018, s.750; Connor, 2019).

Thaler ve Sunstein (2008, s.3,7,8), "Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness" başlıklı çalışmalarında insanların baskı altında büyük ölçüde sezgiye dayalı, bilinçaltı önyargıları ve psikolojik yanılgılar tarafından yönlendirilen kararlar aldıklarını göstermektedirler. Bu durumda uygulanması gereken kilit noktanın, seçimleri kısıtlamadan yönlendiren ince müdahaleler olarak "dürtmeleri" sorumlu bir şekilde

kullanmak olduğunu ifade etmektedirler. Bu bağlamda bir "seçim mimarı"nın sorumluluğu ise dürtüleri harekete geçirerek insanların karar verdiği bağlamı organize etmektir.

Thaler ve Sunstein, "seçim mimarisi" başlığı altında bizi ilk olarak "özgürlükçü ataerkillik" terimi ile tanıştırmaktadır. İfade ettikleri stratejilerin özgürlükçü yönü, genel olarak insanların istediklerini yapmakta özgür olmaları, eğer isterlerse istenmeyen düzenlemelerden vazgeçebilmeleridir. Seçme özgürlüğü bireylerin kendi yollarına gitmelerini kolaylaştırmak istemektedir. Ataerkil yaklaşım ise "seçim mimar"larının insan yaşamını daha uzun, daha sağlıklı ve daha iyi hale getirmek için insanların davranışlarını yönlendirmeye çalışmalarının meşru olduğunu savunmaktadır (Thaler ve Sunstein, 2008, s.5). Bu yöntem mekânsal tasarıma uyarlandığında tasarımcı, yalnızca insanların beklenen seçimlerini izlemeye veya uygulamaya çalışmamakta, aksine, bilinçli olarak insanları hayatlarını daha iyi hale getirecek yönlere doğru hareket etmelerini sağlayacak alternatifleri sunmakta yani "dürtmektedir".

Thaler ve Sunstein (2008, s.4), dürtüyü (*nudge*), kökeni yine İngilizce'den gelen "*noodge*" kelimesinden ayırmaktadırlar. Onların ifadesiyle "*noodge*", "sinir bozucu dırdır ve ısrarcı" anlamına gelen bir isim, dürtme (*nudge*) ise, "özellikle dirsek ile kaburgaları hafifçe itelemektir." Bu anlamıyla dürtmek aralıksız rahatsız edici bir "itekleme"den uzak olarak "diğerini hafifçe uyarmak ya da hatırlatmak" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda Thaler ve Sunstein (2008, s.6) şunu belirtmektedir; *"Dürtü, herhangi bir seçeneği yasaklamadan veya ekonomik teşviklerini önemli ölçüde değiştirmeden insanların davranışlarını tahmin edilebilir bir şekilde değiştiren seçim mimarisinin herhangi bir yönüdür. Sadece bir dürtü olarak saymak için, müdahaleden kaçınılması kolay ve ucuz olmalıdır. Dürtmeler zorunlu değildir. Meyveyi göz hizasına koymak bir dürtü olarak sayılır. Abur cubur yemeyi yasaklamak değil"*.

Yukarıdaki örnekte meyve-sebze ve abur cubur olmak üzere iki yemek seçeneği hala mevcuttur ancak bu küçük müdahale ile okul kafeteryaları gibi mekanlarda meyve ve sebze tüketimi %25 oranında artırılabilir (Miller ve Cushing, 2020, s.2). Sağlıklı yaşamı ve fiziksel aktiviteyi teşvik etmek için çeşitli dürtüler içerecek şekilde bir toplu konut tasarımında; binanın merkezi, geniş ve iyi aydınlatılmış merdiven boşlukları içermesi, asansörlerin göze çarpmayan bir konumda tasarlanması, binanın ayrıca kapalı spor salonu ve açık hava egzersizlerine imkan veren seçenekleri barındırması ile merdiven kullanımında artış ve vücut kitle indexinde düşüşler elde edilebilir (Garland ve diğerleri, 2018, s.11,12). Halka açık bisiklet kiralama programları ile insanlar teşvik edilerek ve bisikletlerin mevcudiyeti ve insanların bisiklete binme kolaylığı artırılarak kentsel ulaşım normlarının değiştirilebilme olasılığı öne sürülebilir (Miller ve Cushing, 2020, s.2). Bu örneklerden de anlaşılabileceği gibi, küçük ve görünüşte önemsiz ayrıntıların insanların davranışları üzerinde büyük etkileri olabilmektedir. Çoğu durumda, bu küçük ayrıntıların gücü, kullanıcıların dikkatini belirli bir yöne odaklamaktan gelmektedir.

Seçim mimarisi, karar vericiye bir seçim sunmanın birçok yolu olduğu ve seçilenin genellikle seçimin nasıl sunulduğuna bağlı olarak gerçekleştiği gerçeğini yansıtmaktadır. Bu bağlamda Johnson ve diğerleri (2012) çalışmalarında, yöntem olarak seçim mimarlarının kullanabileceği araçları özetlemişlerdir. Bu araçları seçimleri yapılandırma ve seçenekleri tanımlamaya yönelik iki farklı kategoride ele almışlardır. Mehaffy (2018) ise çalışmasında, bu anahtar kavramların bazılarının kentsel planlama metodolojilerine nasıl dönüşebileceğini tartışmıştır. Bu anlamda mimari ve kentsel planlama alanında uygulanabilecek beş seçim mimarisi aracı aşağıda listelenmiştir (Johnson ve diğerleri, 2012, s.488-496; Mehaffy, 2018, s.116,117);

- Olağan Kabuller (*Defaults*): İnsan bilincinin "sınırlı rasyonelliği" nedeni ile insanların bilişsel olarak daha erişilebilir olan bir "olağan" seçeneğine yönelme eğiliminde olduğu savunulmaktadır. Duyusal olarak daha belirgin, dikkat çekici ve acil seçenekler olarak belirlenmeleri gereklidir.
- Alternatif sayısı (*Number of alternatives*): Daha fazla seçenek, karar vericiye tercih eşleşmesi sunma şansını artırmaktadır fakat değerlendirme aşamasında daha fazla bilişsel yük oluşturma tehlikesi bulunmaktadır. İnsanların ihtiyaçlarını karşılaması en muhtemel olan bir dizi anlamlı seçenek sunulmalıdır. Kafa karıştıracak kadar çok ve uygun seçeneği bulmalarına engel olacak kadar az seçenek sunmaktan kaçınılmalıdır.
- Zamanla seçim (*Choice over time*): İnsanlar, bilişsel olarak daha erişilebilir etkilere odaklanma eğilimindedir. Bundan dolayı zaman ilerledikçe oluşabilecek önyargı; kullanıcıyı tatmin etmeye odaklı, sınırlı zaman aralıkları veya anında somut faydalar sunarak ele alınmalıdır.
- Bölümleme seçenekleri ve nitelikleri (*Partitioning options and attributes*): İnsanlar karar analizinde, meydana gelebilecek her olaya eşit olasılık veya tanımlanmış her bir niteliğe eşit önem ağırlığı atamaya karşı önyargılıdır. Bundan dolayı seçimler, olasılıklar dizisinin bölündüğü belirli "gruplar" veya "kategoriler"den etkilenebilmektedir. Karar vericiler özellikle gruplanan niteliklere daha az dikkat etme eğilimindedirler. Buna ek olarak karmaşık görülen bilgiler veya daha önemli özelliklere sahip seçenekler, kolay anlaşılan birimlere bölünerek bilişsel olarak daha erişilebilir hale getirilebilir.
- Nitelikleri tasarlama (*Designing attributes*): İnsanlar, artılarını ve eksilerini farklı nitelikler üzerinde tartarak alternatifler arasında seçim yapmaktadır. Buna bağlı olarak belirli nitelikler az ya da çok belirgin hale getirildiğinde davranışı etkilemektedir. Karar vericiye soyut bir çevresel fayda yerine doğrudan etki eden, daha az bilişsel çaba gerektiren, daha açık ve anlaşılır bir şekilde seçimlerin sunulması gereklidir.

Seçim mimarisi, davranış psikolojisi ve deneysel iktisat alanında pek çok teorik sonucun etrafında toplandığı ve sağlık, finans ve sosyal tercihler alanlarında birçok uygulamanın hayata geçirildiği bir paradigmadır (Abastante ve diğerleri, 2018, s.748). Potansiyel etkiler, obezite ve iklim değişikliği gibi toplumsal sorunları çözmeye, hastalıkların yayılma durumuna etkisinden Covid-19 pandemisine verilen çözüm önerilerini şekillendirmede yardımcı olmaya kadar geniş kapsamlıdır (Boyd, 2020). Nitekim mimari ve kentsel planlamada ele alınan uygulama örnekleri yeni tartışma alanlarından biridir.

3.3. Dürtülerin Kamusal Mekân Algısını Şekillendirme Biçimi; Seçim Mimarisi Uygulamaları

Davranışçı iktisatçıların psikolojiden türettikleri dürtme teorisini mimari ve kentsel tasarım alanlarında bir yöntem olarak değerlendiren bazı uygulamalar bulunmaktadır. Snøhetta adlı mimarlık firması, bu yöntemle kurguladıkları projelerde kullanıcı davranışlarını yönlendirmeyi değil, bunun yerine seçenekler sunmayı hedeflemiştir (ICON, 2014). Dykers özellikle dikey hareketin dürtülenmesi güç bir eylem olduğunu ifade etmektedir (Almaas, 2013). İnsanlar merdivenlere direnmektedirler. Bu bağlamda projelerinden biri olan James B. Hunt Kütüphanesi tasarımında, bir düşey sirkülasyon aracı olarak merdiven kullanımını "dürtülemek" adına, bu mimari elemanın renk seçiminde dikkat çekici bir sarı tonu kullanılmış, merdiven aksı ana görüş ve dolaşım hattı üzerine yerleştirilmiştir (Fot. 1). Projede alternatif düşey sirkülasyon elemanları olarak asansör de kullanılmış ancak görsel tasarımı geri planda tutulmuştur. Böylece kullanıcıya alternatif sunulmakla birlikte; fiziksel devinimi güdüleyecek bir kullanım şeması oluşturulmuştur.

Diğer taraftan tasarımı dürtü teorisi başlığı altında ele alınmayan ancak mimarinin pozitif davranışları teşvik edebileceği düşüncesini benimseyen bir diğer benzer uygulama 3XN adlı mimarlık firmasının tasarladığı Olimpiyat Evi (IOC Genel Merkezi)'dir (Fot. 2). Bina kabuğunun biçimsel kurgusu, binanın işleyişi üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Tasarımın şeffaflığı ve akışı ile kişiler arası etkileşim, iletişim ve bilgi paylaşımının kolaylaştırılması ve teşvik edilmesi amaçlanmıştır. İç mekanın mümkün olduğunca az yapısal kısıtlama ile tasarlanmasıyla birlikte artan dolaşımın, işgücü arasındaki işbirliği ve dayanışma için bir dürtü görevi göreceği öngörülmüştür. Açık olarak kurgulanan planda kolaylıkla taşınabilen ofisler ile hareketi güdüleyen bir çalışma ortamı sağlanması hedeflenmiştir. Tüm katları birbirine bağlayan atriyum üzerinde yer alan, malzeme, tasarım ve konumu ile dikkat çeken, diğer aktif tasarım kurgularını takip eden merdiven ve çevresi, sosyal aktivite ve hareket için merkezi alanı tanımlamıştır.

Fot. 1. James B. Hunt Kütüphanesi'nin merdiveni, North Carolina Eyalet Üniversitesi. Snøhetta, 2013 (Almaas, 2013).

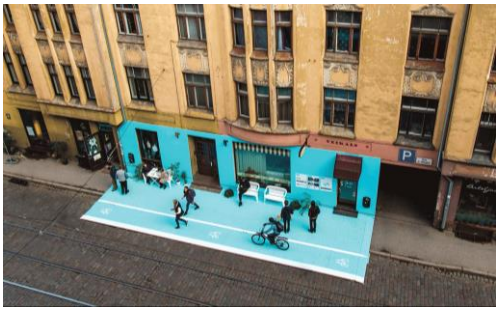

Fot. 2. Olimpiyat Evi'nin merdiveni, IOC Genel Merkezi. 3XN Mimarlık, 2019 (URL 1).

Mimar Avani Parikh, dürtme teorisinin çevreyi daha iyi anlayabilme ve etkili çözümler sunabilme potansiyeli açısından ilginç iç görüler sağlayabileceğini ifade etmekte ve bu yeni düşünme biçimini bir sıçrama tahtası olarak görmektedir (Almaas, 2013). Bu bağlamda Riga'da tasarlanan "Mierīgi" adlı uygulama, dürtme teorisi ile biçimlenen, iyi davranışın güdülendiği bir proje olarak yorumlanabilmektedir (Fot. 3). Mierīgi, 2014 yılında Miera Caddesi üzerinde yaklaşık bir hafta kadar sürecek olan; sakinlerin özel arabalarından çok bisiklet, yaya ve sosyal etkileşime ayrılmış kamusal alan olanaklarının deneyimlenmesine olanak tanıyan geçici bir enstalasyon mekanıdır. Projede dürtü, kontrplak panel tabakasıyla kaplanmış kaldırımların geçici olarak genişletilmesi, deneysel bölümün sınırlarını belirlemek için ise kontrplakların gök mavisine boyanarak alana gerçek dışı bir hava verilmesiyle oluşturulmuştur. Genişletilmiş kaldırımlar; banklar, saksılar ve bisiklet şeridi ile donatılmıştır. Bu tasarım, çok sayıda sivil sorunu ele alarak insanları dürtmektedir. Bireyin üzerinde düşünmeye sevk edildiği konular arasında; araçlar için özelleştirilen sokaklarda oluşan mekansal adaletsizlik, bu durumun insan ve çevre sağlığı üzerindeki olumsuz etkisi, kamusal alanı tasarlayan şehir plancılar ile onu düzenli olarak kullanan topluluk arasındaki ilişkiyi keşfetme sayılabilir.

Yaya ile araç sirkülasyonu arasındaki sınırları bulanıklaştırma ve erişebilirliği iyileştirme gibi caddelerin sağlıklı davranışlara olanak sağlayabilmesini dürtmeyi amaçlayan bir diğer uygulama, "Segre Caddesi"dir (Fot. 4). Beyaz boya ile cadde üzerinde oluşturulmuş desenler, araç ve yayaların hareket önceliklerinin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Paralel beyaz çizgiler yayalar için geçişi, sarı çizgiler park yapılamayacak alanları, bir ağacın yapraklarının yeniden yorumlanmasıyla oluşturulan çizimler ise durmak ve buluşmak için kullanılabilecek alanları ifade etmektedir. Alan sürekliliğini sağlamak için cadde üzerinde farklı kullanımları katı bir şekilde ayırt etmeyen kırmızımsı asfalt bir

kaplama önerilmektedir. Ayrıca cadde boyunca yerleştirilen dairesel oturma yerleri ve çöp kutularının varlığı, arabalar için direklerin kullanımına gerek kalmadan caydırıcılık işlevi görmektedir.

Fot. 3. "Mierīgi", Miera Caddesi, Riga-Letonya, 2014 (URL 2).

Fot. 4. "Segre Caddesi", Malgrat de Mar, İspanya-Barselona, 2016 (URL 3).

Miller ve Cushing (2020, s.6) de okul sokak alanlarının, aynı zamanda ebeveyn-çocuk bağlantılarını ve çocukların akranlarıyla etkileşimlerini destekleyebilecek, sağlık açısından geliştirici, yalnızca teknolojiye değil yapılı çevreye odaklanan veya her ikisinin de entegre edildiği yenilikçi dürtüler hakkında daha geniş düşünmenin faydalı olacağını savunmaktadır. Bu bağlamda belirli saatlerde okul dışındaki yolların motorlu taşıtlara kapatılması; çeşitli tümsekler ve iki veya üç boyutlu olarak farklı desenlerde ele alınan yaya geçidi veya kavşak tasarımları ile motorlu trafiğin hızının azaltılması (Fot. 5); geniş, erişilebilir ve belirli bir yolculuğu öneren yeniden boyanmış kaldırımlar; oturma, bekleme, oynama, öğrenme ve sosyalleşme alanları (Fot. 6); daha sessiz olarak konumlandırılmış dinlenme, duraklama ve gözlemleme alanları; ağaçlandırılmış çevre düzenlemeleri; iyi aydınlatılmış, duyusal olarak dikkat çekici yaya ve bisiklet bölgeleri-park alanları; sokak manzarası iyileştirmeleri gibi uygulamalar ile ebeveyn ve çocuklara daha aktif, daha sağlıklı seçimler sunulabilir. Böylece okul bölgelerine araba yerine yürüme veya bisiklet aracılığı ile ulaşımı güdülemeye yardımcı olan yaratıcı tasarım fikirleri geliştirilebilir.

Fot. 5. Baltimore, Amerika Birleşik Devletleri, 2019 (URL 4).

Fot. 6. Golden Gate Park, San Francisco, 1870 (URL 5).

4. Dürtü Teorisi ve Seçim Mimarisinin Salgın Süreci Etkisinde Şekillenen Kamusal Mekana Etkisi

Beklenmeyen tehditler karşısında yerleşim sistemlerinin kırılganlığı, insanların şehre bakışını değiştirerek yeni bir planlama ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Covid-19 pandemisi ve bu süreçte ele alınan adaptasyon çalışmaları da yapılı çevremizdeki eksiklikleri, sağlık kapsamında yeni normların oluşturulması ve insanların bu bağlamda teşvik edilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu bölüm, tarihteki salgınların yapılı

çevreye etkisi ve Covid-19 pandemisinin kamusal mekan üzerinden tartışılmasını içermektedir. "Dürtü teorisi"nin pandemi sürecinde değişen kamusal mekan algısındaki potansiyelleri incelenmekte, pandemi koşullarına yönelik mekansal çözümler bu bağlamda yorumlanmaktadır.

4.1. Tarihteki Salgınlar ve Yapılı Çevre Değişimleri

Dünya tarihinde farklı dönemlerde yaşanan ve etkilerini başlangıç noktalarından çok daha geniş coğrafyalarda yaygın olarak gösteren salgınlar, yapılı çevre tasarımında birçok yeni açılıma ön ayak olmuştur. Bu bağlamda çeşitli pandemik deneyimler, virüsün yayılma sürecinin sadece enfeksiyonu kontrol altına almaya değil, aynı zamanda yeni değerlerin ve vizyonların oluşmasında rehberlik eden bir inovasyon kaynağı olabileceğini göstermektedir.

430-750 yılları arasındaki artışlarla kendini gösteren veba, dünyanın çeşitli alanlarında yaygınlaşmıştır. 14.yy. ve sonrasında "Kara Ölüm" olarak anılan salgın, Avrupa nüfusunun yaklaşık üçte birinin ölümüne neden olmuştur. Vebanın bulaşması, vektörler (pireler) ve konaklar (fareler, insanlar ve diğer hayvanlar) arasındaki etkileşime bağlıdır (Reyes ve diğerleri, 2013, s.129). Kara Ölüm, Avrupa şehirlerinin planlanmasında büyük değişikliklere yol açmıştır; şehirler kirli ve sıkışık mahallelerden arındırılmış ve daha geniş kamusal alanlar tasarlanmıştır (Megahed ve Ghoneim, 2020, s.2). İtalya'yı vuran veba salgınlarından ilham alan Leonardo Da Vinci sıhhi tesislere, atların ve vagonların dolaşımı için tasarlanmış alanlara sahip, sokakların verimsizliğini giderecek ideal şehir hakkındaki fikirlerini açıkladığı bir dizi çizim yapmıştır (Vereycken, 2010, s.54). Ayrıca salgın, 1721'de Fransız Vaucluse dağlarında 27km uzunluğunda, 2m yüksekliğindeki "Veba Duvarı" gibi özel yapılara yol açmıştır (Andrei Fezi, 2021, s.186).

Diğer yaygın pandemiler arasında 19.yy.ın başlarında meydana gelen kolera salgını yer almaktadır. Erken dönemde hava yolu ile bulaştığı bilinen kolera salgınına önlem olarak peyzaj mimarı ve Central Park'ın tasarımcısı Frederick Law Olmsted, şehirlerin ortasında tasarlanan açık yeşil alanların çevreye temiz hava enjekte edeceğini ve bazı hastalıkların tedavisinde olumlu etkiler oluşturacağını öne sürmüştür (Szczygiel ve Hewitt, 2000, s.733). Bu bağlamda o dönemde bir toplumsal hareket olarak kent parklarının tasarlanmasına yönelik yatırımlar yapılmaya başlanmıştır (Suleiman, 2021, s.150). 1848'de İngiliz doktor John Snow ise koleranın insan dışkısı ile kontamine su yoluyla yayıldığını çalışmalarıyla ortaya koymuştur (Tulodziecki, 2011, s.306). Aynı şekilde çöp, insan atıkları ve hayvan dışkıları ile dolu çamurlu sokaklar, sağlıksız ve aşırı kalabalık koşullar koleranın yayılmasına katkıda bulunmuştur (Abdel-Aziz, 2021, s.177).

Paris ve Londra gibi şehirleri saran kolera salgınına son vermeye çalışan o dönemin yenilikleri; mühendisler ve "ilk şehir plancılar" tarafından dikte edilen bir strateji çözümü olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda daha sonra farklı şehirler için model haline gelen o dönemin en ünlü örneği olarak George Haussmann'ın Paris planı uygulanmıştır. 1850-1870 yılları arasında gerçekleştirilen bu müdahale; geniş bulvarlar, parklar, ağaçlıklı sokaklar ve ayrıntılı kanalizasyon şebekeleri ile şehirdeki dolaşımı iyileştirmeyi ve sağlıksız koşulları ortadan kaldırmayı, ışık ve havalandırmaya daha fazla erişim sağlamayı amaçlamıştır. Nitekim tüm bu değişimler, şehir merkezindeki geniş alanların (12.000'den fazla bina) yıkılması ve yoksul nüfusun çepere sürülmesiyle mümkün olmuştur (Merli ve Graciano, 2021, s.4; Pinheiro ve Luís, 2020, s.5).

19.yy.da Avrupa'yı işgal eden bir diğer pandemi türü tüberkülozdur. Çeşitli mikrobakteri türlerinin neden olduğu, kuru öksürük ile yayılan damlacıklar yoluyla havadan bulaşan bu hastalığı diğerlerinden ayıran, hızlı bulaşıcı etkisi olmuştur (Abdel-Aziz, 2021, s.178;

Pinto ve diğerleri, 2020, s.89) Bu nedenle izolasyon, hastalığı önlemenin anahtarı olarak görülmüş, bu durum sosyal mesafe önlemlerini ve insan-insan temasını azaltma gereğini doğurmuştur. İnsan temasını azaltmak için kentsel alanlardaki yoğunlukların ele alınmasına ihtiyaç duyulmuş (Reyes ve diğerleri, 2013, s.134); gecekondular ve diğer gayri resmi yerleşim yerleri gibi insan yoğunluğunun çok yüksek olduğu alanlar temizlenmiştir. Aynı zamanda atık yönetimi ve daha fazla havalandırma alanlarının sağlanması ile birlikte endüstriyel ve konut gibi uyumsuz arazi kullanımlarının ayrılması sağlanmıştır (Suleiman, 2021, s.150,151).

Doktorlar tarafından tüberküloz hastaları için güneş ışığı, temiz hava, sağlıklı beslenme ve açık hava yürüyüşü önerileri, yeni bir mimari ve daha sağlıklı bir yaşam tarzını etkilemiştir. Bu bağlamda şehrin yoğun kentsel koşullarından uzak dağlık bölgelerde sanatoryumlar inşa edilmiş; manzara, bol gün ışığı ve hava için balkonlar-büyük pencereler ve güneşlenme teraslarına sahip sağlık hizmetlerini içeren tesisler tasarlama ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Abdel-Aziz, 2021, s.178; Andrei Fezi, 2021, s.190; Pinheiro ve Luís, 2020, s.5). Bir diğer ilgili husus bahçe evi, barınak veya çayevi olarak da bilinen "kış bahçesi" tasarımının ortaya çıkmasıdır. Bu evler açık hava etkinliklerinin gerçekleştirilmesi için bir ekstra "oda" sağlamanın yanı sıra hasta bir aile üyesini izole etmek; hava ve güneş ışığına erişimin sağlanmasıyla hasta bireyin iyileşmesine yardımcı olmak için tüberküloz tedavisinde kullanılabilecek önemli bir unsur olarak görülmüştür (Pinheiro ve Luís, 2020, s.6).

19.yy. Hijyen Hareketi modernist mimariye damgasını vurmuştur (Andrei Fezi, 2021, s.190). O dönemin evlerinin genellikle ağır ahşap, kalabalık mobilyalar, halılar, uzun perdeler ve birçok aksesuar içermesi tozların birikmesine neden olmuş; tasarlanan küçük pencereler doğal ışık ve havaya erişimi sınırlamıştır. Modern mimari tasarımlar ise formun saflığı, katı geometriler, modern malzemeler ve süslemenin reddi çağından etkilenmiştir. Estetik ve çekiciliğin ötesinde, özellikle ışığın, havanın ve doğanın iyileştirici etkileriyle; büyük pencereler, balkonlar, toz toplamayan düz yüzeyler ile karanlık odalardan kurtulan ve temizliği vurgulayan ortamlar tasarlamayı amaçlamışlardır (Abdel-Aziz, 2021, s.178; Budds, 2020; Megahed ve Ghoneim, 2020, s.2).

Tarihsel süreçte yaşanan pandemi örneklerinden anlaşılacağı üzere salgınlar, yeni alışkanlıkların dahil edilmesi ve yeni rutinlerin oluşturulmasıyla toplumun düşünce ve davranış biçimlerinde "sağlıklı yaşam" kapsamında önemli değişikliklere neden olmaktadır. Kamusal mekan ise toplumun bir yansıması, toplumsal örgütlenmenin somutlaşmış bir hali olmasından dolayı bu değişimler kamusal mekanın örgütlenmesine de yansımaktadır. Tarih boyunca izlenen bu durumun Covid-19 sürecinde de tekrarlandığı görülebilmektedir.

4.2. Covid-19 Salgın Sürecinde Değişen Kamusal Mekan Algısı; "Dürtme"nin Yeri

2019 yılı itibarıyla zoonotik[2] etkilerle ortaya çıkan ve kısa sürede tüm dünyaya yayılması ile birlikte pandemi ilan edilen Covid-19, kısa zamanda davranışlar, alışkanlıklar, gündelik yaşamın olağan akışı ve sonuç olarak toplumsal işleyişte önemli değişimlere yol açan küresel-sosyal-mekansal bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Temas yolu ile yayıldığı ve fiziksel yakınlığın virüsün hızını artırmada önemli bir etken olduğu tespit edilmiş, birincil önlem ulaşım ve toplu hareketliliğin kısıtlanması olmuştur. Salgını önlemede sosyal mesafe ve karantina gibi bireysel önlemler dikkate alınarak sokağa çıkma yasakları ile birlikte özellikle gündelik yaşantıda en sık kullanılan, enfekte olabilecek kişiler ile temas etme olasılığı nedeniyle artık tehlikeli kabul edildiklerinden dolayı kamusal mekanlarda zorunlu izolasyonlar ortaya çıkmıştır. Aslan (2020, s.41)'ın

[2] Hayvanlardan insanlara veya insanlardan hayvanlara doğal koşullar altında bulaşabilen hastalık (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020).

da ifade ettiği gibi zaman içerisinde toplum genelinde "hayat sokakta" mottosu geçerliliğini yitirmiş, "evin en güvenilir alan" olduğu algısı oluşmuştur. Güvenilir alan olan evin dışına çıkıldığında ise insanların mekanla ve birbirleriyle olan ilişkileri değişmiştir. Zaman içerisinde işletmeler, halka açık alanlar ve faaliyetler üzerideki kısıtlamalar kademeli olarak kaldırılmıştır. Ancak insanların günlük yaşamlarında ev ile işleri arasında boş zaman etkinliklerini gerçekleştirdiği, sosyalleştiği ve topluluk bağlarını güçlendirdiği ticari kuruluşlar (restoranlar, spor salonları, alışveriş merkezleri vb.), parklar, kaldırımlar, sokaklar gibi "üçüncü mekan" olarak kamusal alanlarda, pandemi öncesinde spontane olarak gelişen birçok ilişki ve etkileşim, pandemi sonrasında periyodik ve lojistik olarak sistematize edilmeye çalışılmıştır (Fuchs, 2020, s.378; Koca ve Tutal, 2021, s.362). Bazı ülkelerde ise kısıtlama ve uygulamalar daha az şiddetli ele alınmış, vatandaşların fiziksel mesafe uyarılarına dikkat etmesi kaydıyla kamusal alanlarda vakit geçirmelerine izin verilmiştir (Venter ve diğerleri, 2020).

Covid-19 pandemi süreci gündelik yaşamı bir anlamda askıya almıştır. Bu durum özellikle kamusal yaşamda seçimlerin, davranışların, uygulamaların ve rutinlerin "sağlık" önceliğinde yönlendirilmesini ve bu bağlamda mekansal oluşumların yeniden düzenlenmesini gerekli kılmıştır. Covid-19 ile ilgili güncel bilimsel literatür, mimari ve kentsel planlama alanlarında tasarım stratejilerinin önleyici potansiyelleri ve enfeksiyonun azaltılması için yapılı çevrenin sunduğu fırsatları incelemektedir. Pandemi sürecinde kamusal alan kullanımının azaltılması ve kısıtlanması yönünde ele alınan zorunlu ve dikte edici uygulamalara karşı, "seçim mimarisi" yöntemi mekan kullanımında özellikle zorunlu yönlendirmelerden kaçınarak pozitif deneyimler açısından seçme özgürlüğünün sağlanması gerekliliğini savunarak, bu durumu ise eylemi başlatan hareket olan dürtülerin ele alınması ile mümkün kılarak sağlıklı yaşamı teşvik etmede, yapılı çevrenin sunduğu fırsatların ve alternatiflerin değerlendirilmesiyle potansiyel bir müdahale yöntemi olarak kullanılabilmektedir.

Mehaffy (2018, s.118)'ye göre şehirler genellikle otomobil tabanlı seyahat modları için tasarlandıklarından dolayı bu durum "olağan" bir seçenek olarak algılanmaktadır. Bu koşullar altında, seçim mimarisi ile değişikliğe gidilmediği sürece insanları otomobil kullanımından kaçınmak ve alternatif modların kullanımını teşvik etmek zordur. Bu durum kamusal alanda diğer kullanımlar için de geçerlidir. Bu hipotezlerin sonucu, sağlık-hijyen kapsamında dikkat çekici ve farkındalık oluşturan yeni "olağan" seçeneklerin oluşturulması ile alternatif kullanımları teşvik etmek, hastalık bulaşma riskini azaltırken fiziksel hareketlilik kısıtlamalarının olumsuz sağlık etkilerini hafifletmektir. Nihayetinde zihin, beden ve çevre arasındaki bu ilişkiyi daha iyi anlamak için farklı disiplinlerden yararlanılarak ele alınan dürtme teorisi, "zorlama" veya "seçenekleri ortadan kaldırma" ile ilgili değil, "belirli seçenekleri etkinleştirme" ile ilgilidir.

4.3. Dürtülerin Covid-19 Salgın Süreci Kamusal Mekân Algısını Şekillendirme Biçimi; Pandemi Koşullarına Yönelik Mekansal Çözümler

Covid-19 pandemi sürecinde dürtü teorisinin mimari tasarımda kullanımına örnek olarak gösterilebilecek bir uygulama "Parc de la Distance" projesidir. Stüdyo Precht'in kurucusu Chris Precht tarafından salgın nedeni ile kullanıma kapatılan kamusal alanlara alternatif olarak tasarlanan park, sosyal mesafe kurallarını bir tasarım kılavuzu olarak ele almakta ve salgın sonrası hala değeri olan bir mekan kurgusu oluşturmayı hedeflemektedir (Fot. 7). Precht, doğanın eksikliğinin birçok kentsel mekanda önemli bir problem olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda "Parc de la Distance" kentli kullanıcının kontrollü bir doğa ile buluşabilmesine imkan tanımaktadır (Ravenscroft, 2020). Park, pandemi sürecinde uygulanan tedbirler açısından pek çok şekilde insanları dürtmektedir; fiziksel mesafeyi korumayı, çeşmelerin varlığı ile bireysel hijyeni, şehrin gürültüsünden ve

kalabalıklığından kaçarak yalnız ve güvenli bir şekilde nefes alabilmeyi teşvik etmektedir. "Sağlıklı kentler" anlayışı çerçevesinde, ortak alan kullanımlarında pozitif davranışları dikte etmeden seçme özgürlüğü sunmaktadır.

Pandemi sürecinde mimarlığın, kısıtlamalar dayatmak yerine, sosyal mekanlarda insanların güvenliğini korumaya yönelik bir yöntem olarak kullanılmasını teşvik eden projelerden bir diğeri "The Invisible Facemask" projesidir (Fot. 8). Park tasarımında ikiden fazla kişinin üzerinde yürümesini zorlaştıran büyüklükte dikey geçişler ele alınmış, kesişen noktalarda doğrudan teması önlemek amacıyla iki dikey geçiş arasında yükseklik farkları oluşturulmuştur. Bu gezinti yolları boyunca oluşturulmuş kişisel alanlar kullanıcıların, alanın sadece sınırlı sayıda kişi için olduğunu fark etmelerini sağlamakta, maske kullanımına ihtiyaç duymadan güvenli fiziksel mesafe ile kamusal alanı deneyimleyebilme seçeneği sunmaktadır.

Fot. 7. Parc de la Distance, Chris Precht (Ravenscroft, 2020).

Fot. 8. The Invisible Facemask, Hoang Nhat Anh ve diğerleri (Pintos, 2020).

Pandemi sürecinde ekolojik öğelere ve temiz havaya ulaşmanın öneminin yeniden hatırlanması ile birlikte ele alınan park tasarımlarının yanında insanların yan yana gelmesi ve aynı ortamı paylaşmasını gerektiren diğer eğlence, toplanma, yeme-içme gibi faaliyetlerini de bu sürece adapte olabilmesi açısından çeşitli dürtü elemanları kamusal tasarım süreçlerinde yer almıştır. Bu bağlamda Covid-19 sonrası insanları ve kamusal alanları uzlaştırma üzerine bir öneri olarak kurgulanan tasarımlardan biri HUA Mimarlık tarafından oluşturulan "Gastro Güvenli Bölge" projesidir (Fot. 9). Proje, pandemi sürecinde durgun gastronomik işletmeleri canlandırmayı amaçlamış, bu çerçevede tanımlanmış bölgelerle bir alan ızgarası girişimi geliştirmiştir (Harrouk, 2020). Renk, biçim ve konumlanış olarak insanları fiziksel mesafe önlemlerine dikkat etmeleri konusunda dürten öneri, aynı zamanda insanlara virüsün yayılmasına izin vermeden dışarıda yemek yiyebilecekleri güvenli bir alan seçeneği sunmaktadır.

Pandemi süreci ve sonrası için kamusal alanları iyileştirme, koronavirüsün yayılımını azaltma, nefes almak için daha güvenli alanlar yaratma, halka açık toplantıları mümkün kılma ve bu süreçte karşımıza çıkan kısıtlayıcı plastik bariyerler veya "mesafeyi koru" etiketlerine karşı yenilikçi ve özgürlükçü bir öneri getirmeyi amaçlayan bir diğer proje Stüdyo Roosegaarede ve ekibi tarafından geliştirilen "Urban Sun" projesidir (Fot. 10). Tasarımda far-UVC 222 nanometre ışığı kullanılarak kamusal alanları koronovirüsten temizleyen bir yapay güneş oluşturulmaktadır. Ekip, geleneksel 254nm UV ışığının zararlı etkilerine karşın 222nm'lik spesifik ışık dalga boyunun hem insanlar hem de hayvanlar için güvenli kabul edildiğini, aynı zamanda koronovirüsün azaltılmasında

önemli bir etki yüzdesinin birçok bilim insanı tarafından doğrulandığını ifade etmektedir (URL 6). Virüsü sterilize etme durumu yükseklik, hava ve konuma göre değişiklik gösteren (Avcı, 2021), mevcut düzenlemelerin yanında ek bir koruma katmanı görebilecek olan bu projenin açık kamusal alanlarda belirgin sarı ışık konisi görünürlüğü ve bu bağlamda insanları güvenli alanlarda sosyalleşme seçeneği sunma ve fiziksel mesafeyi güdüleme durumu ancak gün batımından sonra (Fairs, 2021) mümkün olmaktadır.

Fot. 9. “Gastro Güvenli Bölge”, HUA Mimarlık, Brno, Çek Cumhuriyeti (Harrouk, 2020).

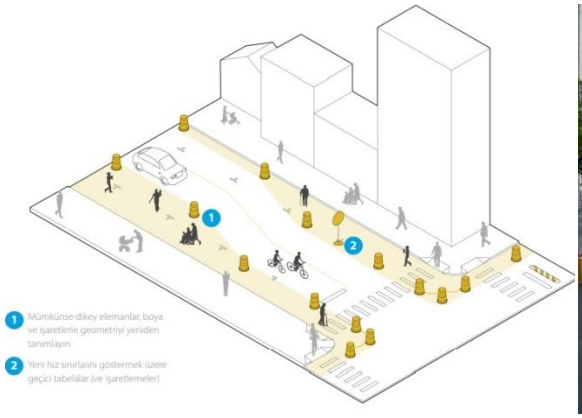

Fot. 10. “Urban Sun”, Studio Roosegaarede (URL 6).

Ulusal Şehir İçi Ulaşım Yetkilileri Birliği (NACTO), pandemi süreci insanların evlerinden çıkamadıkları, sokaklarda trafik yoğunluğunun azaldığı ve toplu ulaşım seçeneklerinin kısıtlandığı dönemde, kriz ve iyileşme süreçlerine odaklanarak sokakları yeni kullanımlara uyarlama stratejilerini sağlamak amacıyla yönergeler yayınlamışlardır (NACTO, 2020). Bu yönergeler, geçmişteki alışılagelmiş adaletsiz ve tehlikeli, motorlu taşıt odaklı olarak görülen sokak modellerine alternatif bir seçenek olarak sunulabilecek yürünebilir, yavaşlatılmış-paylaşımlı, bisiklet, pazar alanı, toplu taşıma, yeme-içme, kargo-yükleme, teslim alma-sıraya girme, sağlık-temizlik, iletişim gibi faaliyetlerin yanında okul ve oyun sokaklarının oluşturulması için çeşitli dürtü elemanlarını içermektedir. Bu önerilerden biri dikey elemanlar, boya veya işaretlerle geometrinin yeniden tanımlanması, yeni hız sınırını gösteren tabela veya işaretlemelerin kullanılması gibi dürtme uygulamaları ile “hız yönetimi”nin sağlanmasına yöneliktir (Fot. 11).

Pandemi sürecinde pek çok şehir, motorlu taşıtlar için ayrılmış caddeleri geçici olarak yaya ve bisiklet dostu bulvarlara dönüştürmeye, fiziksel mesafenin sağlanamadığı kaldırımları genişleterek kenar park alanlarını yeniden ele alarak restoranlar gibi işletmeler için açık hava oturma alanları olarak düzenlemeye başlamıştır. Mahalleleri ve toplanma alanlarını iyileştirmeyi amaçlayan yapılı çevrede ele alınan bu müdahaleler, genellikle düşük maliyetli ve geçici değişiklikler olarak karşımıza çıkmakta ve tam bir taahhütte bulunmadan önce alanı değiştiren fikirleri test etmenin bir yolunu sunmaktadır. Bu duruma örnek teşkil eden uygulamalardan biri Berlin’in belirli caddelerinde gerçekleştirilen, özellikle bireysel hareketlilik seçeneklerine yönelik talepleri karşılamaya odaklanan, aynı zamanda cadde ve toplu taşımadaki sıkışıklığı azaltmayı teşvik eden pop-up (geçici) bisiklet alt yapısıdır (URL 7). Bisiklet şeritlerinin görünürlüğünü artıran sarı sınır çizgileri, işaretler ve şeridi motorlu taşıt trafiğinden ayırmak için kullanılan ek donatı elemanları, geçici modüler bariyerler veya yüzey malzemeleri insanları alternatif

olarak kurgulanan bu uygulamaya teşvik eden dürtü elemanları olarak kabul edilebilir (Fot. 12).

Fot. 11. Hız Yönetimi Stratejisi, NACTO, 2020 (NACTO, 2020).

Fot. 12. Pop-up bisiklet alt yapısı, Berlin, 2020 (Irwin ve Tupponce, 2021).

4.4. Bulgular ve Değerlendirme

"Dürtü kuramı" kapsamında yukarıda incelenen pandemi koşullarına yönelik mekansal çözümler, yine literatürde ortaya koyulan beş seçim mimarisi aracına (olağan kabuller, alternatif sayısı, zamanla seçim, bölümlenme seçenekleri ve nitelikleri, nitelikleri tasarlama) uygun nitelikler içerdiklerinden dolayı seçilmişlerdir. Enfekte bireyler ile temas etme riskinden dolayı zorunlu izolasyonların uygulandığı, gündelik yaşamda en sık kullanılan "rekreasyon, kamusal ve sokak" alanlarında tasarlanan çözümler, sağlık-hijyen kapsamında dikkat çekici ve farkındalık oluşturan yeni "olağan" seçeneklerin sunulması ile alternatif kullanımları teşvik etmeleri bakımından değerlendirilmiştir.

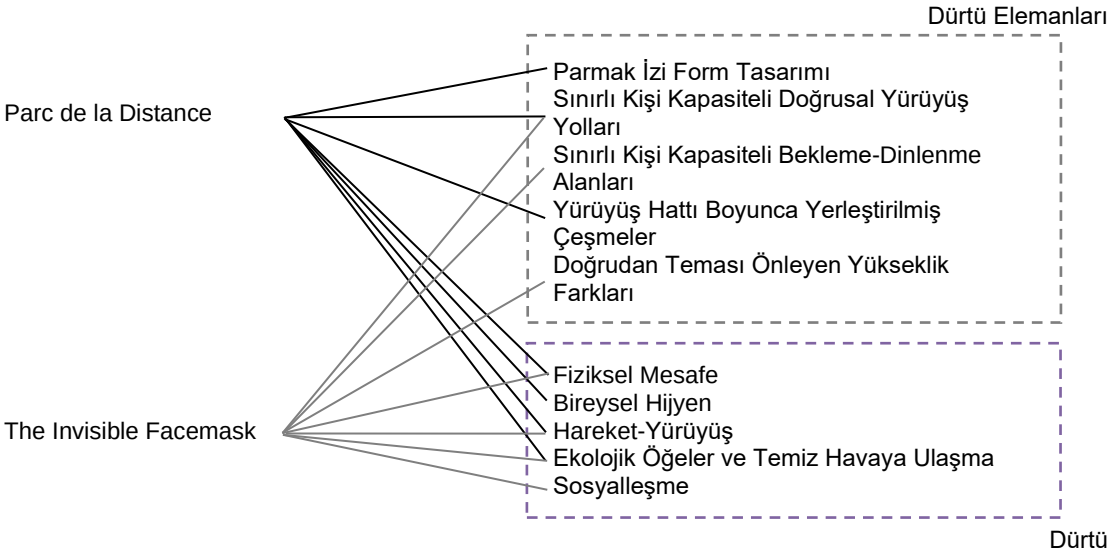
Örnekler, pandemi süreci dikte edici uygulamaların yanında, fiziksel mesafe ile hijyen, hareket, yürüme, bisiklet kullanımı, eğlence, yeme-içme, toplanma, sosyalleşme, alışveriş, oyun oynama gibi çeşitli faaliyetleri güdülemekte, kamusal alanda vakit geçirilebilecek güvenli seçenekler sunmaktadır. Kamusal etkinliklere güvenli bir şekilde ulaşılabilmesi açısından kullanıcı tatmin edilmekte, bundan dolayı anında bir somut fayda sağlanabilmektedir. Tasarımlar karmaşık görünümden uzak olarak ele alınmakta, kolay ve anlaşılabilen birimler olarak bölümlenmekte, bilişsel olarak erişilebilir hale getirilmektedir. Örneklerin nitelikleri renk, biçim ve konumlanış açısından çeşitli dürtü elemanlarını içermesi ile belirgin olarak ele alınmakta, daha az bilişsel çaba gerektirerek açık ve anlaşılır bir şekilde sunulmaktadır.
Aşağıda, Tablo 1.de pandemi koşullarına yönelik incelenen bu mekansal çözümler, "seçim mimarisi araçları" ile detaylı olarak yorumlanmış; Şekil 1,2 ve 3'te ise içerdikleri dürtü elemanları ve etkiledikleri dürtüsel davranışlar şematize edilmiştir.

Tablo 1. Pandemi koşullarına yönelik mekansal çözümlerin “seçim mimarisi araçları” ile incelenmesi

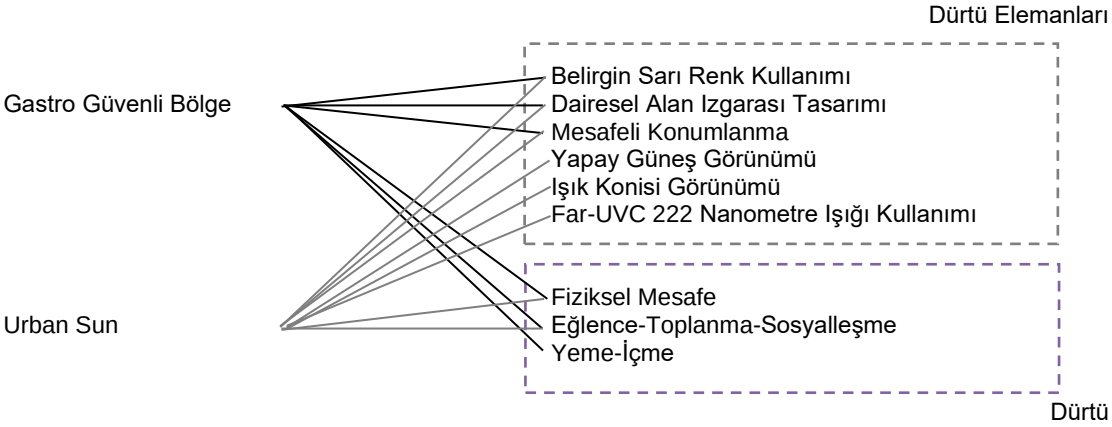
Proje	Seçim Mimarisi Araçları				
	Olağan Kabuller	Alternatif Sayısı	Zamanla Seçim	Bölümlenme Seçenekleri ve Nitelikleri	Nitelikleri Tasarlama
Parc de la Distance	Pandemi süreci doğanın eksikliğinin hissedildiği kentsel mekanda kontrollü bir doğa ile buluşabilme imkanı tanınmakta, bilişsel olarak erişilebilir bir olağan seçenek sunulmaktadır.	Fiziksel mesafe ile bireysel hijyen, hareket, ekolojik öğeler ve temiz havaya ulaşmanın teşvik edilmesiyle, rekreasyon alanında vakit geçirilebilecek güvenli seçenekler sunulmaktadır.	Pandemi süreci rekreasyon alanı tasarımında, doğaya güvenli bir şekilde ulaşılabilmesi açısından kullanıcının tatmin edilmesinden dolayı anında somut bir fayda sağlanmaktadır.	Karmaşık görünümden uzak olarak ele alınan yürüyüş yolları ve çeşmelerin belirgin varlığı, kolay anlaşılabilen birimler olarak bölümlenmiş, rekreasyon alanı bilişsel olarak daha erişilebilir hale getirilmiştir.	Rekreasyon alanının görsel nitelikleri, doğal bileşenlerden oluşan sınırlı kapasiteye sahip yürüyüş yollarını içeren parmak izi dürtüsel formu, doğrusal bir hat oluşturma anlayışı ile belirgin olarak ele alınmış, yürüyüş alanları daha az bilişsel çaba gerektirerek açık ve anlaşılır bir şekilde sunulmuştur.
The Invisible Facemask	Pandemi süreci doğanın eksikliğinin hissedildiği kentsel mekanda kontrollü bir doğa ile buluşabilme imkanı tanınmakta, bilişsel olarak erişilebilir bir olağan seçenek sunulmaktadır.	Fiziksel mesafe ile hareket, ekolojik öğeler ve temiz havaya ulaşmanın teşvik edilmesiyle, rekreasyon alanında vakit geçirilebilecek güvenli seçenekler sunulmaktadır.	Pandemi süreci rekreasyon alanı tasarımında, doğaya güvenli bir şekilde ulaşılabilmesi açısından kullanıcının tatmin edilmesinden dolayı anında somut bir fayda sağlanmaktadır.	Karmaşık görünümden uzak olarak ele alınan yürüyüş yolları ve etkinlik alanları kolay anlaşılabilen birimler olarak bölümlenmiş, rekreasyon alanı bilişsel olarak daha erişilebilir hale getirilmiştir.	Rekreasyon alanının yürüyüş, bekleme ve dinlenme bölgelerindeki nitelikler, doğrudan teması önlemesi açısından yükseklik farkları oluşturularak sınırlı kapasiteye sahip dürtüsel alanlar ile belirgin olarak ele alınmış, daha az bilişsel çaba gerektirerek açık ve anlaşılır bir şekilde
Gastro Güvenli Bölge Çek Cumhuriyeti	Çeşitli kamusal faaliyetlerin pandemi sürecine adapte edilmesini hedefleyen proje ile kontrollü bir kamusal alanla buluşabilme imkanı tanınmakta, bilişsel olarak erişilebilir bir olağan seçenek sunulmaktadır.	Fiziksel mesafe ile eğlence, yeme-içme, toplanma gibi faaliyetlerin teşvik edilmesiyle, kamusal alanda vakit geçirilebilecek güvenli seçenekler sunulmaktadır.	Pandemi süreci tasarımda, kamusal etkinliklere güvenli bir şekilde ulaşılabilmesi açısından kullanıcının tatmin edilmesinden dolayı anında somut bir fayda sağlanmaktadır.	Karmaşık görünümden uzak olarak ele alınan alan izgarası girişiminin belirgin varlığı, kolay anlaşılabilen birimler olarak bölümlenmiş, kamusal açık alan bilişsel olarak daha erişilebilir hale getirilmiştir.	Tasarımda faaliyetlerin gerçekleşeceği alanların nitelikleri, sarı rengi ile oluşturulan dairesel dürtü elemanları ile renk, biçim ve konumlanış açısından belirgin olarak ele alınmış, daha az bilişsel çaba gerektirerek açık ve anlaşılır bir şekilde sunulmuştur.

Tablo 1 devamı. Pandemi koşullarına yönelik mekansal çözümlerin “seçim mimarisi araçları” ile incelenmesi

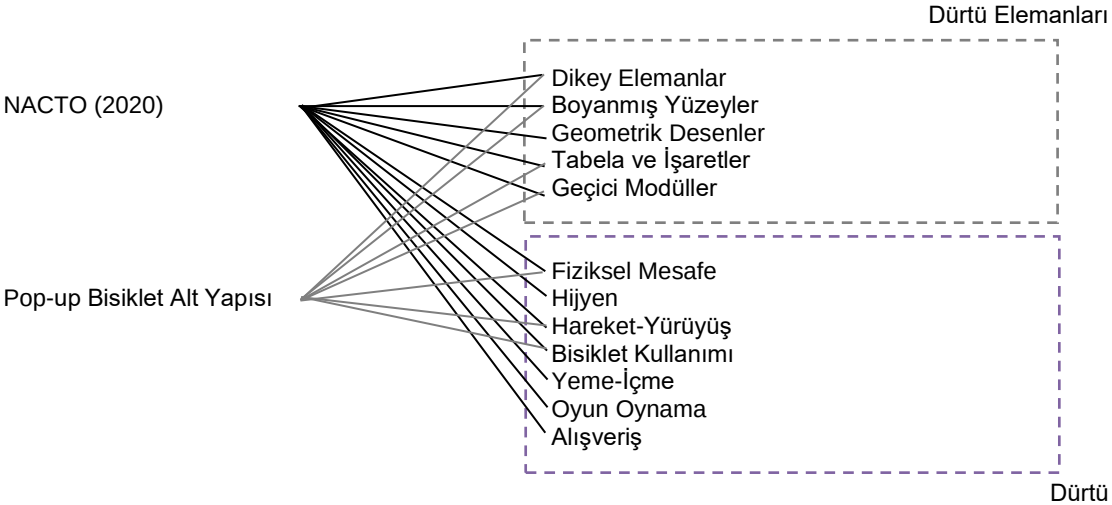
Proje	Seçim Mimarisi Araçları				
	Olağan Kabuller	Alternatif Sayısı	Zamanla Seçim	Bölümlenme Seçenekleri ve Nitelikleri	Nitelikleri Tasarlama
Urban Sun	Virüsü sterilize ederek yayılımını azaltmayı hedefleyen proje ile kontrollü bir kamusal alanla buluşabilme imkanı tanınmakta, erişilebilir olağan bir seçenek sunulmaktadır.	Virüsün yayılmasına izin verilmeden fiziksel mesafe ile sosyalleşmenin teşvik edilmesiyle, kamusal alanda vakit geçirilebilecek güvenli seçenekler sunulmaktadır	Pandemi süreci tasarımda, koronavirüsün azaltılması ile kamusal etkinliklere güvenli bir şekilde ulaşılabilmesi açısından kullanıcının tatmin edilmesinden dolayı anında somut bir fayda sağlanmaktadır.	Karmaşık görünümden uzak olarak ele alınan ek bir koruma katmanı görebilecek projenin yapay güneş görünümü, kolay anlaşılabilen birimler olarak bölümlenmiş, kamusal açık alan bilişsel olarak daha erişilebilir hale getirilmiştir.	Tasarımın nitelikleri, far-UVC 222 nanometre ışığı kullanılarak oluşturulan belirgin dürtüsel sarı ışık konisi görünürlüğü ile belirgin olarak ele alınmış, daha az bilişsel çaba gerektirerek açık ve anlaşılır bir şekilde sunulmuştur.
NACTO (2020)	Pandemi süreci kriz ve iyileşme süreçlerine odaklanarak sokaklarda yeni kullanım stratejileri sağlayan proje ile kontrollü sokak alanlarıyla buluşabilme imkanı tanınmakta, erişilebilir olağan seçenekler sunulmaktadır.	Fiziksel mesafe ile hijyen, hareket, yürüme, bisiklet kullanımı, yeme-içme, oyun oynama, alışveriş yapma gibi faaliyetlerin teşvik edilmesiyle sokak alanlarında vakit geçirilebilecek güvenli seçenekler sunulmaktadır	Pandemi süreci sokaklara güvenli bir şekilde ulaşılabilmesi açısından kullanıcının tatmin edilmesinden dolayı anında somut faydalar sağlanmaktadır.	Karmaşık görünümden uzak yürünebilir, yavaşlatılmış, paylaşımlı, sağlık ve temizlik gibi birçok hizmetin yanında çocuklar için okul ve oyun sokaklarının oluşturulduğu tasarım arın sınır elemanlarının belirgin varlığı, kolay anlaşılabilen birimler olarak bölümlenmiş, sokaklar bilişsel olarak daha erişilebilir hale getirilmiştir.	Sokak tasarımı önerilerinin görsel nitelikleri, dikey elemanlar, boyanmış yüzeyler, geometrik desenler, tabela ve işaretler gibi pek çok dürtü elemanlarını içermesi ile belirgin olarak ele alınmış, daha az bilişsel çaba gerektirerek açık ve anlaşılır bir şekilde sunulmuştur.
Pop-up Bisiklet Alt Yapısı Berlin	Pandemi süreci bireysel hareketlilik anlayışına odaklanan ve toplu taşımadaki sıkışıklığı azaltmayı hedefleyen proje ile kontrollü sokak alanlarıyla buluşabilme imkanı tanınmakta, erişilebilir olağan bir seçenek sunulmaktadır.	Fiziksel mesafe ile hareket, yürüme ve bisiklet kullanımı gibi faaliyetlerin teşvik edilmesiyle sokak alanlarında vakit geçirilebilecek güvenli seçenekler sunulmaktadır	Pandemi süreci, sokaklara güvenli bir şekilde ulaşılabilmesi açısından kullanıcının tatmin edilmesinden dolayı anında somut bir fayda sağlanmaktadır.	Karmaşık görünümden uzak olarak ele alınan sınır elemanlarının belirgin varlığı, kolay anlaşılabilen birimler olarak bölümlenmiş, sokaklar bilişsel olarak daha erişilebilir hale getirilmiştir.	Geçici bisiklet alt yapısının oluşturulduğu sokak tasarımının nitelikleri, görünürlüğü artıran sarı sınır çizgileri, işaretler, ek donatı elemanları, geçici modüler bariyerler veya yüzey malzemelerini içeren dürtü elemanları ile belirgin olarak ele alınmış, daha az bilişsel çaba gerektirerek açık ve anlaşılır bir şekilde sunulmuştur.

Şekil 1. Pandemi koşullarına yönelik "rekreasyon alanı" çözümlerinin, içerdiği dürtü elemanları ve etkilediği dürtüsel davranışlar bakımından incelenmesi

Şekil 2. Pandemi koşullarına yönelik "kamusal alan" çözümlerinin, içerdiği dürtü elemanları ve etkilediği dürtüsel davranışlar bakımından incelenmesi

Şekil 3. Pandemi koşullarına yönelik "sokak" çözümlerinin, içerdiği dürtü elemanları ve etkilediği dürtüsel davranışlar bakımından incelenmesi

Pandemi koşullarına yönelik rekreasyon mekanı çözümlerinde gözlemlenen genel tasarım yaklaşımı, fiziksel mesafenin sağlanması anlayışı ile bireysel hareketliliğin teşvik edilmesidir. Aynı zamanda bu sayede insanların, güvenli ve kontrollü bir şekilde ekolojik öğelere ve temiz havaya ulaşabilmesi hedeflenmektedir. Teşvik edilen bu dürtülerin sağlanmasında, sınırlı kişi kapasitesine sahip dikkat çekici form tasarımları, doğrudan teması önleyecek şekilde yükseklik farklarının oluşturulduğu yürüyüş yolları gibi dürtü elemanları ön plana çıkmaktadır.

Kamusal alan çözümlerinde gözlemlenen genel tasarım yaklaşımı, fiziksel mesafenin sağlanması veya virüsün sterilize edilmesi anlayışı ile eğlence, yeme-içme ve toplanma gibi çeşitli sosyalleşme faaliyetlerinin teşvik edilmesidir. Bu dürtülerin sağlanmasında belirgin sarı renk kullanımı, alan ızgarası girişimi ve mesafeli konumlanma gibi dürtü elemanları ön plana çıkmaktadır.

Sokak çözümlerinde ise gözlemlenen genel tasarım yaklaşımı, fiziksel mesafenin sağlanması anlayışı ile yürüme ve bisiklet kullanımı gibi faaliyetlerin öncelikli olarak teşvik edilmesidir. Diğer taraftan yeme-içme, alışveriş, oyun oynama gibi aktiviteler de göz önünde bulundurulmaktadır. Bu dürtülerin sağlanmasında, çeşitli dikey-modüler geçici elemanlar, tabelalar, işaretler veya çeşitli boyanmış yüzeyler gibi dürtü elemanları ön plana çıkmaktadır.

5. Sonuç

Covid-19 pandemisi ile birlikte özellikle kamusal mekanın sağlıklı ve nitelikli bir şekilde nasıl ele alınacağı ve negatif etkilerden arındırılıp yeni toplumsal davranış yapılarının nasıl oluşturulacağı güncel bir tartışma konusudur. Seçim mimarisi özelinde dürtü teorisinin özellikle mekansal oluşum açısından ele alınması da güncel bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bu tür bilinçaltı etkilerin varlığı yeni bir durum değildir. Ancak kolektif iyilik ve sağlıklı yaşam için daha büyük ölçekte kullanılma potansiyellerine sahip oldukları davranışsal iktisatçılar tarafından son zamanlarda ortaya konulmaktadır. Mimari tasarım alanında ise davranış bilimcilerinin de dahil olduğu çok disiplinli bir çalışmanın kentsel niteliği artırmak ve kentleri salgın hastalıklara karşı daha dirençli hale getirmek adına büyük katkısı olacaktır.

Bu makale kapsamında teorik çerçevede, bedenin algısı ve hareketi ile anlaşılır kılınan mekanda, alınan çevresel kararların bilinçsiz olarak insanların eylemlerini etkilediği ortaya koyulmaktadır. Kamusal mekan tasarımında ise bu durum yerel güçler ve tasarımcılar tarafından sosyal baskı ile belirli davranışsal kodlar oluşturularak kendini gösterebilmektedir. Özellikle salgın sürecinde gerçekleşen zorunlu izolasyon ve dikte edici adaptasyon çalışmaları bu durumu destekler niteliktedir. Seçim mimarisi ile oluşturulmuş ortamlar; dikte etmenin ötesinde kullanıcıya seçimler sunarak fiziksel aktivite, doğaya erişim ve sosyal bağlantılar kurmak gibi fırsatları barındırırken, aynı zamanda insanların anlaması ve buna göre eyleme geçebilmesi için bu fırsatlara ilişkin ipuçları sağlamalıdır. Diğer taraftan dürtü teorisi çerçevesinde bireylerin davranışlarını daha uzun vadede değiştirmeleri için içsel motivasyonun önemi görülebilmektedir (Miller ve Cushing, 2020, s.4). İnsanlar hala sağlıklı davranış ile sağlıksız davranış arasında seçim yapma hakkına sahip olduklarından, sağlıklı seçimi yapmak için motive edilmeleri gereklidir. Makale kapsamında incelenen örnekler, fiziksel aktiviteler için olanaklar sağlayan ve sağlıklı seçimleri teşvik eden yapılı çevre dürtüleri olarak kabul edilebilir. Bu noktada davranışı zorunlu olmadan yönlendirmeyi hedefleyen, kullanıcıya “seçme özgürlüğü” sunan mekansal dürtmenin uyarma, hatırlatma, sosyal yaşantıdaki normlara dikkat çekerek teşvik etme, kamusal yaşamda daha pozitif alışkanlıklar kazandırarak

davranışı etkileyebilme gücü salgın sürecinde ve sonrasında sağlıklı yaşam çevreleri oluşturma adına önemli bir potansiyel taşımaktadır.

Nitekim tercih edilen seçimlerin nasıl ve kimler tarafından belirlendiği ve insanları önceden belirlenmiş eylemlere yönlendirmenin etik sonuçları tartışılmaktadır (Miller ve Cushing, 2020, s.2). Sonuçta teşvik edilen eylemler ve sağlık sonuçları arasındaki nedensel ilişkiler birçok değişkeni içerebilmektedir. Ayrıca öneriler yeni araştırma bulguları ve mevcut eğilimlere göre sık sık değişebilmektedir. Diğer taraftan bir dürtme, kullanıcıların özelliklerine bağlı olabilecek birden fazla etkiye sahip olabilmektedir. Bu bağlamdaki temel zorluklardan biri, farklı türde toplu eylemlerle meşgul olma ihtiyacı, farklı amaçlara ve kaynaklara sahip öznelerin çokluğu ve homojen bilgi eksikliğidir (Abastante ve diğerleri, 2018, s.749). Bunun anlamı seçim mimarlarının sezgilerinin her zaman yeterli olamayacağı, ele alınacak seçimlerin çeşitli ilgi grupları üzerinde test edilmesi gerektiğidir.

Bu noktada, mimari ve kentsel planlama alanlarında resmi olarak görevlendirilen kişilerin (politikacı, planlamacı, tasarımcı ve mimarlar) yanı sıra, özellikle son yıllarda tartışılan ve pandemi süreci bazı bölgelerin kamusal alanlarında uygulamaya geçen örneklerinde görüldüğü gibi, yerel sakinlerin aktif olarak yer aldığı katılımcı, kendin yap (DIY), taktiksel şehircilik gibi uygulamalar ile aşağıdan yukarıya şehircilik anlayışına yönelmenin önemi görülmektedir. Diğer taraftan müdahalenin, başlangıçta tahmin edilen sonuçların faydalarının, deneyimlendikten sonraki durumda da eşit olduğunu varsaymak (Johnson ve diğerleri, 2012, s.498) yerine sonuçların değerlendirilmesi ile müdahalenin yalnızca seçim sırasında göze çarpan özellikleri dışında daha önemli veya tahmin edilemeyen özelliklerinin seçim mimarı tarafından fark edilmesi sağlanabilir.

Dürtü teorisinin ele alındığı ortamlar, mutlak bir etik meselesi değil, iyi ve sağlıklı tasarımın herkes için erişilebilir bir seçenek haline getirilmesi meselesidir. Yaşanılan pandemi süreci de “olağan” seçenekleri sorgulamaya; bu süreç ve sonrası için yapılı çevreyi daha eleştirel, yaratıcı ve deneysel bir perspektiften değerlendirmeye yardımcı olmuştur. Bu bağlamda tasarımcıların, politikacıların, davranış bilimcilerinin ve vatandaşların toplumsal ve bireysel sağlığı olumlu yönde etkileyen kamusal alanların oluşturulmasına yardımcı olmak gibi bir sorumluluğu bulunmaktadır.

Kaynaklar

Abastante, F., Corrente, S., Greco, S., Ishizaka, A. ve Lami, I. M. (2018). Choice architecture for architecture choices: Evaluating social housing initiatives putting together a parsimonious ahp methodology and the choquet integral. *Land Use Policy, 78*, 748-762.

Abdel-Aziz, D. (2021). Architecture as a part of cure: will living spaces turn into hospitals after the Covıd-19 pandemic? *The World After The Pandemıc "Scıence & Technology", 12*, 173-186.

Adıgüzel Özbek, D. (2016). *Mimari mekanın tanımlanması üzerine bir çalışma*. (Yayın No. 421365) [Doktora Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi].

Almaas, H.A. (2013). Nudges for a better architecture? *Arkitektur N.* https://www.architecturenorway.no/questions/cities-sustainability/nudge/ Erişim Tarihi: 03.06.2021.

Andrei Fezi, B. (2021). The role of architecture and urbanism in preventing pandemics. DOI: http://dx.doi.org/10.5772/intechopen.98294 Erişim Tarihi: 22.11.2021.

Aslan, R. (2020). Tarihten günümüze epidemiler, pandemiler ve Covid-19. *Ayrıntı Dergisi, 8*(65), 35-41.

Avcı, H. (2021). Kamusal alanlarda virüse karşı yüksek koruma: "urban sun". https://www.arkitera.com/haber/kamusal-alanlari-dakikalar-icinde-virussuz-hale-getiren-urban-sun/ Erişim Tarihi: 06.12.2021.

Boyd, O. (2020). Shove, actually: Nudge theory in the built environment, *The Possible* https://www.the-possible.com/designing-spaces-that-influence-occupants/ Erişim Tarihi: 14.11.2021.

Budds, D. (2020). Design in the age of pandemics. https://www.curbed.com/2020/3/17/21178962/design-pandemics-coronavirus-quarantine Erişim Tarihi: 12.05.2021.

Connor, T. (2019). Helping people make better choices — Nudge theory and choice architecture. https://medium.com/10x-curiosity/helping-people-make-better-choices-nudge-theory-and-choice-architecture-431a3a40b688 Erişim Tarihi: 30.05.2021.

Duygun Gürkıvrak, G (2021). Dürtülerin kentsel mekân algısına etkileri. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 6*(1): 84-94.

Fairs, M. (2021). "Urban Sun is not intended to create a guaranteed safe space" says Studio Roosegaarde. https://www.dezeen.com/2021/03/04/urban-sun-studio-roosegaarde-interview/ Erişim Tarihi: 07.12.2021.

Freud, S. (2002). *Metapsikoloji.* Kapkın, A. ve E. (çev.), Payel Yayınları.

Fuchs, C. (2020). Everyday life and everyday communication in coronavirus capitalism. *tripleC 18*(1), 375-399.

Garland, E., Garland, V., Peters, D., Doucette, J., Thanik, E., Rajupet, S. ve Sanchez, S.H. (2018). Active design in affordable housing: A public health nudge. *Preventive Medicine Reports, 10,* 9-14.

Harrouk, C. (2020). The gastro safe zone: A public space proposal that considers social distancing measures. https://www.archdaily.com/938599/the-gastro-safe-zone-a-public-space-proposal-respecting-social-distancing-measures Erişim Tarihi: 06.12.2021.

ICON (2014). Profile: Snøhetta. https://www.iconeye.com/architecture/features/profile-snohetta Erişim Tarihi: 05.06.2021.

Irwin, J. ve Tupponce, J. (2021). Cities worldwide took space for cars and gave it to people during the pandemic. Will it stick? https://news.vcu.edu/article/cities_worldwide_took_space_for_cars_and_gave_it_to_people_during Erişim Tarihi: 07.12.2021.

Johnson, E. J., Shu, S.B., Dellaert, B. G. C., Fox, C., Goldstein, D. G., Häubl, G., Larrick, R. P., Payne, J.W., Peters, E., Schkade, D., Wansink, B. ve Weber, E. U. (2012). Beyond

nudges: Tools of a choice architecture. *Mark Lett, 23*, 487–504. DOI 10.1007/s11002-012-9186-1

Just, D.R. ve Wansink, B. (2009). Smarter lunchrooms: Using behavioral economics to improve meal selection. *Choices: The Magazine of Food, Farm and Resource Issues, 24*(3).

Kahneman, D. Ve Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk. *Econometrica, 47*(2), 263-292. https://doi.org/10.2307/1914185

Kınağ, M. (2018). George Herbert Mead'ın eylem kuramı. *Bozok Üniversitesi İ.F. Dergisi 14*(14), 363- 390

Koca, A. Ve Tutal, O. (2021). Covıd 19 salgını sürecinde değişen dinamikler üzerinden yeni kamusal alan olasılıkları. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 11* (2), 360-377.

Köybaşı, E. (2020). Freud'un zıhın kuramı bize ne anlatır? *Madde, Diyalektik ve Toplum, 3*(3), 185-193.

Lefebvre, H. (1991). *The production of space,* Nicholson- Smith, D. (İng. çev.), Blackwell.

McLeod, S. (2018). Sigmund Freud's theories. https://www.simplypsychology.org/Sigmund-Freud.html Erişim Tarihi: 05.06.2021.

Mead, G. H. (1938). *The philosophy of the act*. The University of Chicago Press.

Megahed, N.A., Ghoneim, E.M. (2020). Antivirus-built environment: lessons learned from covid-19 pandemic. *Sustainable Cities and Society, 61,* 2210-6707. https://doi.org/10.1016/j.scs.2020.102350

Mehaffy, M. W. (2018). Neighborhood "choice architecture": a new strategy for lower-emissions urban planning? *Urban Planning, 3*(2), 113-127. DOI: 10.17645/up.v3i2.1296

Merleau-Ponty, M. (1996). *Göz ve tin*, Soysal, A. (çev.), Metis Yayınları.

Merli, G.A. ve Graciano, G.S. (2021). Cities in times of pandemic: a reflective essay. *ACE: Architecture, City and Environment, 16*(46), 9375. DOI: http://dx.doi.org/10.5821/ace.16.46.9375

Miller, E .ve Cushing, D. (2020). Theory-storming in the urban realm: Using nudge theory to inform the design of health-promoting places for all ages. *The Journal of Design Strategies*, in press. Special Issue: The Design of Influence

NACTO (2020). Pandemi müdahalesi ve toparlanma sırasında sokaklar. https://globaldesigningcities.org/covid-19-resources-center/#turkish Erişim Tarihi: 07.12.2021.
Norberg-Schulz, C. (1966). *Intentions in architecture*. MIT Press.

Pallasmaa, J. (2011). *Tenin gözleri: mimarlık ve duyular*, Kılıç, A.U. (çev.), YEM Yayınları.

Pinheiro, M.D., ve Luís, N.C. (2020). Covıd-19 could leverage a sustainable built environment. *Sustainability, 12*, 5863. doi:10.3390/su12145863

Pinto M.R., Viola, S., Fabbricatti K. ve Pacifico, M.G. (2020). Adaptive reuse process of the historic urban landscape Post-Covid-19. the potential of the inner areas for a "new normal". *Vitruvio International journal of Architecture Technology and Sustainability, 5*(2), 87-105. https://doi.org/10.4995/vitruvio-ijats.2020.14521

Pintos, P. (2020). Seoul city architectural ıdeas competition: preparing for the post covıd-19 era. https://www.archdaily.com/949088/seoul-city-architectural-ideas-competition-preparing-for-the-post-covid-19-era?ad_medium=gallery Erişim Tarihi: 06.12.2021.

Ravenscroft, T. (2020). Precht designs Parc de la Distance for outdoor social distancing. https://www.dezeen.com/2020/04/16/studio-precht-parc-de-la-distance-social-distancing-coronavirus/ Erişim Tarihi: 03.06.2021.

Reyes, R., Ahn, R., Thurber, K. ve Burke, T.F. (2013). Urbanization and infectious diseases: General principles, historical perspectives, and contemporary challenges. *Challenges in Infectious Diseases*,. Emerging Infectious Diseases of the 21st Century. Springer. DOI.org/10.1007/978-1-4614-4496-1_4.

Sent, E. M. (2004). Behavioral economics: How psychology made its (limited) way back into economics. *History of Political Economy, 36*(4), 735–760.

Simon, H. A. (1956). Rational choice and the structure of the environment. *Psychological Review, 63*(2), 129-138.

Suleiman, H.K. (2021). An outlook of post Covıd-19 urban planning & design. *The World After The Pandemıc "Scıence & Technology", 12*, 145-157.

Szczygiel, B. ve Hewitt, R.R. (2000). Nineteenth-century medical landscapes: John H. Rauch, Frederick Law Olmsted, and the search for salubrity. *Bulletin of the History of Medicine 74*(4):708-34.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2020). https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66530/zoonoz.html. Erişim Tarihi: 22.10.2021.

Tekeli, İ. (2020). Covid-19 krizi bizim yaşamımızı ve kentlerimizi nasıl etkiliyor ve etkileyecek? https://noktahaberyorum.com/covid-19-krizi-bizim-yasamimizi-ve-kentlerimizi-nasil-etkiliyor-ve-etkileyecek-ilhan-tekeli.html. Erişim Tarihi: 28.05.2021.

Thaler, R., Sunstein,C., (2008). *Nudge: Improving decisions about health, wealth, and happiness*. Yale University Press.

Tulodziecki, D. (2011). A case study in explanatory power: John Snow's conclusionsabout the pathology and transmission of cholera. *Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences, 42*, 306-316.

Ünal, S. (2020). Dürtü kuramı. Conference: Sigmund Freud'un Dürtü Kuramı. doi: 10.13140/RG.2.2.31629.56806

Venter, Z.S., Barton, D.N., Gundersen, V., Figari, H. ve Nowell, M. (2020). Urban nature in a time of crisis: Recreational use of green space increases during the Covid-19

outbreak in Oslo, Norway. https://www.researchgate.net/publication/341296345 Doi: 10.31235/osf.io/kbdum Erişim Tarihi: 12.12.2021.

Vereycken, K. (2010). Leonardo da Vinci imagines the first modern city. *EIR, 37*,53–55.

Zeybekoğlu Akbaş, Ö., Dursun, C. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemisi sürecinde özel alanına kamusal alanı sığdıran çalışan anneler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 7*(5), 78-94.

URL 1. https://www.archdaily.com/919974/olympic-house-3xn Erişim Tarihi: 23.11.2021.

URL 2. https://www.publicspace.org/works/-/project/j235-mierigi Erişim Tarihi: 23.11.2021.

URL 3. https://laud8.wordpress.com/2016/11/15/segre-street/ Erişim Tarihi: 23.11.2021.

URL 4. https://www.codaworx.com/projects/reverberations-crosswalk-live-baltimore/ Erişim Tarihi: 23.11.2021.

URL 5. https://www.ebaumsworld.com/pictures/20-cool-urban-designs-from-around-the-world/85894212/?image=85894218 Erişim Tarihi: 23.11.2021.

URL 6. https://www.studioroosegaarde.net/project/urban-sun Erişim Tarihi: 06.11.2021.

URL 7. https://use.metropolis.org/case-studies/pop-up-bike-lanes#casestudydetail Erişim Tarihi: 07.11.2021.